

ընթացումը, կը խնդրէ նրանցից մանրամասն
յատակագիծ, կը կառուցանէ շէնքը և պատ-
րաստ կը յանձնէ քաղաքին: Այդ հարցը բն-
նորէ համար երէկ երեկոյեան նշանակված էր
վարչութեան նիստը, որին մասնակցում էին
քաղաքի սահմանադրական տեսուչ ըմ. Ստեփա-
նեանը և Զուրաբով եղբայրներից մէկը:

Սուբմալուի նահանգապետ Բոգուսլավսկու
սպանութեան մէջ կասկածված թիւրքահայա-
տակ Միքայէլ Պողոսեան Յակոբեան անունով
անձը վերջին ժամանակները ձերբակալվել և
Իզմիրի բանտն էր նետվել, որտեղից նա կա-
րողացել էր փախչել: Հոկտեմբերի 17-ին
Թիֆլիսի 4-րդ քաղաքապետի օկուպացիոն վե-
րահանքի Տէր. Սահակովը ձերբակալել է Յակո-
բեանին Սալգամակի Բազար կողմից շուկա-
յում: Յակոբեանը նորից բանտարկված է:

«Անահիտ» օգոստոսի վերջին համարում
կարգում ենք. «Ֆրանսիական լրագրորենքն
մեծ հաճությամբ կիմանանք, թէ յառաջիկայ ձմեռ
ողբացեալ Չուհանեանի մէկ օպերետը, «Fleur
d'Orient» տիտղոսով: պիտի ներկայացվի:
Նույն օրէնքներն մէջ, որ այժմ կոչվում է
Օպերա-Բուֆ: «Պարիզեան մէկ քանի թեր-
թեր համակրանքով կը խօսին դասախօսու-
թեան մը մասին, զոր պ. պրոֆէսոր Գալ-
ֆայեան կարողացիր է վերջերս Պոտենիերի
մէջ հայ երաժշտութեան մասին»:

Բերի-Էյբաթում սուսական նաւթադիւնա-
բերութեան ընկերութեան հանքերում № 10
հորը 316 սաժէն խորութիւնից սկսել է խփել
մի շատ զօրեղ շատրվան 10 դիւմանոց խող-
վակից: Շատրվանն սկսվել է շարաթ երկնո-
յան: Խփում է մաքուր նաւթ, առանց ջրի
ու աւաղի խանութի: Դուրս է վիժում օրա-
կան 300,000 պուդ:

«Le Journal» լրագրի Պետերբուրգի թղթա-
կիցը, խօսելով ընդհանուր տարրական կր-
թութեանի նպատակ ունեցող լրագրերի կողմից
բացված հանգանակութեան մասին, հաղորդում
է հետևեալը. «Русь» լրագրի գրասենեակները
լինքն են աշխարհիկ կանանցով, որոնք մեծա-
քանակ նպատակներ են բերում գիտելիքներով
և միջի այլոց մարգարտեայ և աղամանդեայ
մի մասնակ անգնանտեի արժէքով: Միայն
հարուստ դասակարգի կանայք չեն նպաստ
բերողները, այլ և չքաւոր կանայք, որոնք
նուիրում են սրտից բոլորած կօպէկներ: Եթէ
ձեզ մտնանիշ եմ անում այս իրողութիւնը,
աւելացնում է թղթակիցը, այդ նրա համար է,
որ այս փաստը ժամանակի բնորոշ մի նշան է:
1870-ից ֆրանս-գերմանական պատերազմից
յետոյ, առակի կարգ անցած մի նախադասու-
թիւն պատշաճեցնելով ներկայ հանգամանք-
ներին: ասացին, որ Մանչուրիայում յաղթա-
նակ տանողը եսպոնացի ուսուցիչներն են:

Շաբաթ, հոկտեմբերի 16-ին հայ և վրաց
քաղաքապետի գումար, իր խառնութեւն գնալու
համար, նա ձեռնարկ բարձրացնելով դէպի
երկիրը, դուռն է: «Հաջի Իբրաիմ, անիծեալ
նախնիքս լինես: անիծեալ լինի քո խօթը պոր-
տը, անիծեալ լինի քո սերունդը, քո որդին,
քանդիւն, կործանվի, բրիշակ լինի քո
տուն ու տնոյ, ինչպէս քանդիւն, բրիշակ
արիւր իմ տուն ու տնոյ: Թող խղճմտանքը
որդի պէս կրծէ քո սիրտը: Թող Ալլահին 12
իմաննիք անէ՛ք յաւիտեան լինի քո վրա,
Թող իմ անմեղ արեւը թափվի քո գլխին»: Եւ
արտասանելով այս խօսքերը, հայրը խը-
րում է բէ՛րուրը (փոքր կէս խէնջալ) փորը,
ընկնում գետնին ու մի ժամից յետոյ փչում
հողին: Արքայը դեռ պարզ տեսնում է այդ
զարմուկների տեսարանը. դեռ լսում է ձորը և
բորձը աղիողորմ սուգը հէնց այնտեղ, քաղ-
վանաւարայի դռանը, նրանց կրկնած անէ՛ք-
ները հաջի Իբրաիմ գլխին:

Դրանից յետոյ Արքայի յիշողութիւնը մը-
թափում է. նա աղօտ կերպով յիշում է հօր
եղբորեղական մանրի յաշորող դէպքերը. նա
թաղեց մի կերպ հօրը և արդէն մտածում էր
գլուխ վերցնել, փախչել մի անձնաթ սեղ,
ուր նա կարող էր անյայտութեան մէջ բաղդ
որոնել, երբ, յանկարծ, մի նոր, աւելի սու-
կալի աղէտ պայթեց: Ալլահը կարծես կամե-
ցաւ իր անմեղ հօր արեան վրէժը լուծել այդ
անիրաւ քաղաքից, որի մէջ չը գտնվեց մի
մարդ, որ կարողանար արդարութիւն պահ-
պանել:

Թէ՛հրանում տարածվեց սոսկալի խօրհրա,
որ սկսեց ահազին կոտորածներ անել: Ժողո-

թատերասէրների խումբը, մասնակցութեամբ
պ. Սողոմոնեանի, ներկայացրեց Հաւաքարի
Արաքսեանի նոր թատրոնում, առաջին ան-
գամ Ա. Պէշիկթաշեանի «Արշակ Բ.», դրամա
5 գործ. և վրացերէն լեզուով Լինսկիի «Օրա-
սական դերբուտ» վոդևիլը: Միջոցներից, պէտք
է ասել, որ աչքի էին ընկնում պ. Տէր. Առա-
քեանը իր զգացված խաղով և երեքնասպէս
էլ օր. Բէգիշեանը: Իսկ միւսները, բաւա-
րար կերպով պահպանեցին ընդհանուր ան-
սամբը: Դրամային հետեց վոդևիլը, որի
մէջ փայլեց պ. Մատարածէն իր խելացի և
կենդանի խաղով ու օր. Բէգիշեանի իր հը-
մուտքեամբ: Այդ ներկայացումը օր. Բէգիշե-
անի, որպէս անուրանալի ժողովրդական բե-
մին ծառայած աշխատանքի վարձատրութիւնն
էր—բէնէֆիսը, որ և հասարակութիւնը չէր
զլացել իր ներկայութեամբ արդարացնելու,
թէ համակերկի օրիորդի և թէ ամբողջ խմբի
յոյսերը: Դանիշը ծայրէ ի ծայր լինէ էր:
Օրիորդը վարձատրվեց մի քանի ընծաներով և
բուն ծափահարութեամբ: Ներկայացումը վեր-
ջացաւ ժամը 11/2-ին գիշերվալ:

Մեզ հաղորդում են, որ Հաւաքարում, Արաք-
սեանի նոր թատրոնում, առաջիկայ շաբաթ
երեկոյ, ամսին 23-ին, դերասաններ պ. Արմե-
նեանի և տիկին Դուրեան-Արմէնեանի մաս-
նակցութեամբ կը ներկայացվին Էմին Տէր-
Գրիգորեանի «Դամոկլեան սուր» 3 գործողու-
թեամբ դրաման և Թէօօրը դը Բանվիլի «Համ-
բողբ» համեղիս-Ֆէրիան 1 գործողութեամբ,
առաջին անգամ Թիֆլիսում:

ԲԱԳՈՒՆԻՑ մեզ գրում են. «Ամսին 9-ին,
կէսօրից 4 ժամ անցած, 3-րդ «Կաննի-Թափա»
կոչված փողոցի տափարակում, երեք թուրքեր
օֆիցերական(թագաւորական)սարժանակներով
յարձակվում են միմեանց վրա: 25—30 քայլ
հեռաւորութիւնից, երկու ընկերներ սկսում են
կրակել միմեի վրա: Նա էլ իր չլողմից կատա-
ղի կերպով պատասխանում է: Երկու երեք
անգամ սարժանակները նորոգում ու կարկտի
պէս իրար գլխի են թափում: Բայց բարեբախ-
տաբար, այնքան արձակված գնդակներից ոչ
միւն իր նպատակին չէ հասնում: Հետաքրքիր
բազմութիւնը հաւաքված՝ ակնատես էր այդ
զազանային տեսարանին, որը մասաւորապէս
10 րօպէից աւել տեսց: Ահա այդ րօպէին,
պատահմամբ, անցնում էին Նոյն տեղով երկու
թուրք մշակներ, որոնք զարկվելով արձակված
գնդակներից, անմիջապէս վայր են ընկնում:
մէկը մի քանի րօպէից յետոյ մեռնում է, իսկ
միւսին՝ անյուսանելի դրութեամբ տանում են
հիւանդանոց:

Զանգեզուրի գաւառի ԵՐԻՑԱՌՈՒՄԲ գիւղից
մեզ գրում են. «Գիւղացի Զոհրաբ Գրիգորեա-
նը և մի քանի ուրիշները, արօրը հանելով
զաշտը, աշխատանքը հերկելին, մօտաւորա-
պէս գիւղից 4 վերստ հեռաւորութեան, վրա
մօտակայ անտառից 10-ի չօք սպառազինված
վրդի ունեւոր մասը փախաւ քաղաքից. չքաւոր
մասը, մեծամասնութիւնը, գիշեր ցերեկ խոն-
ված մղկիթներում, թէքաներում, օգնութիւն,
ողորմութիւն էր հայցում Ալլահից և իմամ-
ներից, կարծեք ծննդով, օձիքը պատելով:
Բայց Ալլահը և իմամները անխալ էին:
մարդիկ ճանձն պէս կոտորվում և թափվում
էին փողոցներում: Լաց ու կոծ, սուգ, շիւան
բռնել էր ամբողջ քաղաքը: Աւաղ, Ալլահը չը
խնայեց և Արքային. մայրը, գորովագութ,
Թշուառ մայրը, թուլացած գաւառ գրկանքնե-
րից, մաշված, հոգսերից և վշտերից, նոյն-
պէս զոհ գնաց սոսկալի պատուհանին: Նա
կարողացաւ միայն արտասանել այս խօսքերը.
«Գաւառ, վեր առ քրոջդ. փախի՛ր, փախի՛ր
իսկոյն այս քաղաքից և էլ յետ մի նայիր»:

Արքայը մի կերպ թաղեց մօրը իր մանկու-
թեան ընկեր և դրացի Գրիգորի օգնութեամբ
և ունեցած-չունեցածը բարձրով մի էջի վրա,
երկրորդ օրը բորձը վեր առաւ ու փախաւ
գնաց Գնաշան, ուր մի հօրեղբոր որդի ունէր:
Ճանապարհին ուրիշ փախչողներից նա լսեց,
որ հաջի Իբրաիմ որդին Զէյնալը խալիբայից
մեռել է, որ ինքը հաջի Իբրաիմ հէնց այն օրը,
կրք տեղի ունեցաւ իր հօր անէ՛քը և մահը,
հիւանդացել էր ու ամբողջ մի ամիս կեանքի
և մահվան մէջտեղ էր մնացել:

Բայց նա այլ ևս չէր մտածում հաջի Իբրաիմ
և Զէյնալի մասին. արեւտալի, անընդհատ դժ-
բախտութիւնները բխցրել, մեղքել էին նրա
մէջ զգացումները. վշտի սաստկութիւնը ան-
զգայ էր դարձրել նրան. նա շմամի պէս էր
և միայն այն էր յիշում, թէ պէտք է փախչել,

թիւրք աւազակներ յարձակվում են մշակներ
վրա և քննով արօրի բոլոր եղները, անհետա-
նում են անտառի մէջ: Մշակները հասնելով
գիւղը և յայտնելով եղբուրեան մասին, գիւ-
ղացիք ընկնում են աւազակների ետեկց և
մինչև երեկոյ փնտռելով, ոչինչ չեն գտնում»:

ՆՈՐ.ՇԷՆ գիւղից (Շուշու գաւառ) մեզ գը-
րում են. «Գիւղացի» անունով թուրք գիւ-
ղի բնակիչները հանգիստ չեն տալիս խեղճ
գիւղացիներին: Զը կայ Նոր.Շէնում և մի քս-
նի այլ հայ գիւղերում, մի գիւղացի, որի գո-
մէջը, եղը, կովը, կամ այլ, գիւղացուն ան-
հրաժեշտ, ընտանի կենդանիները՝ «Գիւղաֆ-
լուի թուրքեր» և մի քանի անգամ յափշտա-
կած չը լինեն և կրկին՝ փողով յետ դարձած
տիրոջը: Նորեքս այդ տեսակ մի դէպք պա-
տահեց. գիւղացիների մէկից գիշերով գող ս-
նում են գոյգ եղը. տէրը արթնանում և տես-
նում է, որ եղները չը կան. իսկոյն հասկա-
նում է, որ Գիւղացիութիւնը թուրքերն են տարել:
ուղևորվում է գէպի թուրքերի գիւղը և պա-
հանջում գողացած եղները. թուրքերը 40 րուբ-
լի փող են պահանջում եղները յետ դարձնե-
լու համար: Խեղճ գիւղացին, որի մի կտոր
հաց ձարելու միակ միջոցը գոյգ եղն էր, դառ-
նում է գիւղը, պարտը վերցնում մէկից, տա-
լիս գողերին և յետ բերում կրկնակի գնած
եղները: Հարցնում էր. «Ինչի՞նչ ոստիկանապե-
տին չես յայտնում, որ եղներս «այս ինչ»
գիւղի թուրքերն են տարել»: Պատասխանում
է. «Գիւղերը քնած ժամանակ գալիս են սպա-
նում, երեխաներիս անտուն, անտիրական
թողնում, իսկ դրացիներից ոչ-որ չէ օգնում.
Ինչպէս յայտնեմ»: Ինչ կարող էք պատաս-
խանել:

ՄՈՒՐԱՌԱՅ, գիւղից (Զիվանշերի գաւառ)
մեզ գրում են. «Մի ժամանակ մարդասպա-
նութիւնը կարծեք մեր թուրք հարեանների
մեղաշնորհն էր միայն: Սակայն ոչ միայն
թուրքերը չեն վերջ տալիս այդ բարբարոսա-
կան գործողութիւններին, ինչպէս իրաւունք
ունենք սպասելու, այլ վերջերս հայերն էլ յետ
չեն մնում նրանցից: Անցեալները չարախուցի
մի երկու թուրք են սպանվել, և հիմա ամբողջ
գիւղը թշնամացել է մեր հարեան Մաղաւուզ
գիւղի հետ և ոչ գիտէ ինչ կարող է պատա-
հել, եթէ հայերը չը զգուշանան և երկու կող-
մից չաշխատեն նախկին համեղաշնորհութիւնը
վերականգնել: Ամառվով վերջը նոյն Մաղաւուզ
հայաղում, Բէթիւկլում, մեծ ընդհարում
տեղի ունեցաւ ինչ որ բէգերի մէջ, որի ար-
դիւնքը եղաւ երկու սպանված—Իմայիլ-
բէգ Հիւմբաթ բէգ-օղլի Փաշաբէգով և Թուս-
տամ Ալիօրդա-օղլի: Բայց աւելի քստմեղի
է, երբ խաղաղ հայ գիւղացին է եղբայրա-
սպանի անարգ դերը ստանձնում: Անցեալնե-
րում մեր գիւղացի Սիմօն Դահրամանեանին
(Շղաղունց), հնձելիս արտի մօտ գիշե-
րած ժամանակ, սպանում, կտոր-կտոր են ա-
նում, և այդ բանում մեղադրվում են... հան-

փախչել հեռու, հեռու, ազատել իրան և քը-
րոջը... Իրանցից յետոյ, խօրեքան դեռ ամբողջ
երեք ամիս աւերումներ էր գործում Թէհրա-
նում, առեկի կոտորածներ էր կատարում:

Արքայը և բոլոր ողջ և առողջ հասան Գնաշան,
ուր նրանց պատասպարեց հօրեղբորորդին, որ մի
համեստ արհեստաւոր էր, յուսադրեց քաղաք-
ից և խրախուսեց: Արքայի համար մի թեթև
գործ գտաւ, գրագրի և հաշուապահի պաշտօն
մի բէգպի մօտ: Քիչ քիչ Արքայը ուղքի ե-
կաւ. նրա բախտից, իր հօրեղբորորդու դրա-
ցին, որ մի ունեւոր սէյիդ էր, մի տարուց յե-
տոյ իր քրոջը հաւանելով, կնութեան ա-
ռաւ իր որդուն. այժմ Արքայը, ազատվելով
քրոջ հոգատարութիւնից, կարող էր աւելի ա-
զատքէն գործել: Վշտի սաստկութիւնը ան-
ցած էր, բայց նա, այդ վիշտը, անթեղ կրակի
նման, արժարձվում և պահվում էր հոգու
խորքում: Եւ ամեն անգամ, որ նա յիշում էր
հօրը, նրա սոսկալի մահը, մօր տանջանքները,
նրա յիշողութեան մէջ թաքնւում էր և այն
հոսկալի երգումը, որ նա տուել էր հօրը՝
լուծել վրէժը հաջի Իբրաիմի, իր բնասիրի
բոլոր թուաւորութիւնների հեղինակից: Նա
սկսեց հարց ու փորձ անել Իբրաիմ մասին:
Ո՛րքան մեծ եղաւ նրա զարմանքը, երբ նրան
հաղորդեցին, թէ այդ հօրը և մեծատուն սե-
ղանաւորը այլ ևս Թէհրանում չէ, որ նոյն
իսկ չը գիտեն, որտեղ է նա, անուած է թէ
կենդանի, որ այլ ևս նրանից ոչ մի հետը չէ
մնացել Թէհրանում: Պատմում էին, որ խօլ-
բայի ժամանակ մեռել էին նրա կինը, որդին
Զէյնալը և աղջիկը, ինքն ևս վարակվել էր,

գողացել եղբայր Հայրապետը և մի ուրիշը,
յարութեան անունով, որոնք և ձերբակալվե-
ցին: Ապա Դադախի գաւառում և Նոր-Բայա-
զէթում տեղի ունեցած սոսկալի սպանութիւն-
ները... Սա ինչ ախտ է, որ օր օրի վրա վա-
րակում է շէր խաղաղ ժողովուրդին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՄԻԱՍՏԱՆԻՑ

Սոյ, հոկտեմբերի 7-ին
Սեպտեմբերի վերջերին Սոյի Արք կոչված
քաղաքամասում կայացաւ մի փոքրիկ ցուցա-
հանդէս, որը պատկանում էր տեղիս Գերմա-
նական որբանոցի արհեստագիտական բաժ-
նին: Յոյցի դրված էին ոստայնագործութեան
և ատաղձագործութեան զանազան տեսակ
գործվածներ ու շինվածներ, որոնք պատ-
րաստվել էին յիշեալ որբանոցում հայ որբերի
ձեռքով: Այստեղ աչքի էին ընկնում աւելի
ատաղձագործական շինվածները, որոնք ի-
րանց տեսակով և նրբութեամբ համապատաս-
խանում էին Եւրոպական կարասիներին. ա-
ռանձին ուշադրութեան արժանի էր քանդա-
կագործութիւնը, որը առաւել փայլ էր տալիս
արհեստին:

Մի ընդարձակ և չքեղ դահլիճում կարգով
շարված էին վերայիշեալ իրերը, այլ և այլ
տեսակ գոյնգոյն բրդէ և բամբակէ գործված-
ներ, սեղաններ, աթուղներ, պահարաններ և
զանազան տեսակի կարասիներ: Ժողովրդի
բարձր դասակարգից ներկայ եղողներ
շատ կային. գնորդներ էլ ի հարկէ քիչ չէին:

Ինչպէս լսում ենք, որբանոցի հիմնադիր
յարգելի զօրօր Զ. Լէպցիուսի նպատակն է
բաց անել Արքպատականում մի արհեստա-
գիտական դպրոց, յիսունի չօք ուսանող ա-
շակերտներով, զանազան դասակարգից, որպէս
զի արհեստաւոր դասակարգի յառաջիկայու-
թեանը նպաստած լինի. դրանից աւելի օգտվե-
լու միջոցներ ունի այս քաղաքի արհեստաւոր
դասակարգը:

Որքան ևս կարողացայ տեղեկանալ, ոչ
միայն Սոյում, այլ և ամբողջ Արքպատակա-
նում, երկար տարիների ընթացքում առաջին
անգամ է պատահում տեսնել մի այդպիսի
ձեռնարկութիւն, որի նպատակն է ոչ
միայն ժողովրդի ճաշակը դէպի նորաձեւու-
թիւն փոխել, այլ որ մի տեսակ մրցում
առաջ բերէ տեղական հայ արհեստաւորների
մէջ դէպի կատարելագործութիւնը: Թէև հին
ժամանակից Սոյում եղել են մի քանի տաս-
նեակ ատաղձագործներ, բայց նրանց մէջ եր-
բիցէ հազիւ եղել է մէկը, որ ուշադրութիւն
դարձնէ արհեստի ծաղկիցն իւր վրա. դրա հա-
մար էլ արհեստի ձեւը միշտ էլ անփոփոխ
է մնացել և ինչ որ արհեստաւորը շինում էր
20—30 տարի առաջ, նոյնն է և հիմայ, քիչ բա-
ցառութեամբ. անշուշտ դրա պատճառը ոչ
միայն ժողովրդի ճաշակի անփոփոխութիւնն
է, այլ արհեստաւորների մրցման բացակայու-

բայց առողջացել: Առողջանալուց յետոյ նա
սկսել էր ծախել իր կարուածները, ժողովի
ստանալիքները և իր գեղեցիկ ապարանքը
վազք անելով Շահարգիւլ-աղիմին այն պաշ-
մանով, որ նրա արգիւններով կերակրվին աղ-
բատները, մեկնել էր քաղաքից, յայտնե-
լով թէ ուխտի է գնում Մէկբա: Այդ օրից
անցել է երկու տարի և ոչ որ չը գիտէ, թէ
ինչ եղաւ նա, որտեղ մնաց. Գաւալարները ևս
նրան չեն տեսել ամենին Մէկբայում և նրան
արգէն սկսել են մոռանալ: Նոյն իսկ եմթա-
ղում են, որ նա վախճանվել է և յայտնի չէ
թէ ինչ է եղել նրա ահաբիւ հարստութիւնը,
որ նա կանխիկ դրամի էր վերածել և հետը
տարել:

Ծիշդ է, սյդ տեղեկութիւնները իր ոխերիմ
թշնամուն հասած դժբախտութեան մասին
կոտորեցին վրէժխնդրութեան ծարաւը Արքա-
սի մէջ, բայց ամեն անգամ, երբ նա յիշում
էր հօր տուած սոսկալի երգումը, այդ ծարա-
ւը դարձեալ սաստկանում էր: Արքայը որոշեց
աշխատել մի քիչ հարստանալ և ապա ճանա-
պարհորդութիւն կատարել ու որոնել հաջի Ի-
բրաիմ: Նա արգէն կարողացել էր իր փոքրիկ
խնայողութիւններով երեք տարվայ ընթաց-
քում մի փոքր գումար հաւաքել, բացել էր
աթթարի (գեղավաճառի) մի փոքր խանութ,
երբ մի օր—հի, Արքայը շատ լաւ յիշում էր
այդ բարեբախտ օրը, բամբակէ 18-ին, հիշ-
րի 1296 թուականին—Ալլահի օրորմութեան և
գիթութեան դուռը բացվեց նրա առաջ և բախ-
տը ժպտաց նրան:

(Եր շարունակվի)

